

HUDUDIIY INVESTITSIIYA SIYOSATIDA INVESTORLAR UCHUN QULAY BIZNES MUHITINI SHAKLLANTIRISH

Umaraliyev Sanjar Sultonaliyevich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti mustaqil izlanuvchisi

Bugungi globallashuv va iqtisodiy raqobat sharoitida hududlarning investitsion salohiyatidan samarali foydalanish, xususi kapital oqimini kengaytirish va investorlarga qulay shart-sharoitlar yaratish hududiy iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Investitsiyalarning hududlar bo'yicha taqsimlanishi faqat mavjud tabiiy va iqtisodiy resurslar bilan belgilanmay, balki investor uchun shakllantirilgan biznes muhitining sifati bilan ham bevosita bog'liq. Huquqiy kafolatlarning barqarorligi, davlat xizmatlarining ochiqligi, infratuzilmaning rivojlanganligi, moliyaviy resurslardan foydalanish imkoniyati, soliq va bojxona tartib-taomillarining qulayligi, malakali mehnat resurslarining mavjudligi hamda tadbirkorlik faoliyatiga ma'muriy aralashuvning maqbulligi investorning hududni tanlashiga ta'sir etuvchi asosiy omillar qatoriga kiradi.

Hududiy investitsiya siyosatining asosiy vazifasi investitsiya resurslarini jalb etish bilangina cheklanmaydi. Uning mazmuni investitsiya faoliyati uchun zarur institutsional, iqtisodiy, moliyaviy va infratuzilmaviy shart-sharoitlarni yaratish, mavjud to'siqlarni kamaytirish va investorning loyiha tashabbusidan boshlab uning faoliyatini kengaytirish bosqichigacha bo'lgan jarayonni qo'llab-quvvatlashni qamrab oladi. Shu jihatdan investorlar uchun qulay biznes muhitini shakllantirish hududiy investitsiya siyosatining yakuniy natijalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Qulay biznes muhiti mavjud bo'lgan hududlarda investitsiya loyihalarini amalga oshirish xarajatlari va vaqt sarfi kamayadi, investorlarning huquqiy va moliyaviy xatarlari nisbatan pasayadi hamda yangi ishlab chiqarish quvvatlarini tashkil etish uchun rag'batlar kuchayadi.

Hududlar o'rtasidagi iqtisodiy rivojlanish darajasining farqlanishi investitsion faollikda ham muayyan tafovutlarning yuzaga kelishiga sabab bo'lmoqda. Ayrim hududlarda transport va energetika infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi, muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlariga ulanishdagi cheklovlar, ishlab chiqarish maydonlarining tayyor emasligi yoki malakali kadrlar taqchilligi investorlar uchun qo'shimcha xarajatlarni yuzaga keltirishi mumkin. Boshqa hududlarda esa bozor sig'imi, logistika imkoniyatlari, sanoat kooperatsiyasi, moliyaviy xizmatlar va tadbirkorlik ekotizimining rivojlanganligi investitsiya loyihalarining jozibadorligini oshiradi. Shu sababli hududiy investitsiya siyosatini yagona yondashuv asosida emas, balki hududlarning mavjud salohiyati va cheklovlaridan kelib chiqib differensial shakllantirish muhimdir.

Investorlar uchun qulay biznes muhitini shakllantirishda institutsional omillar alohida ahamiyatga ega. Mulk huquqining kafolatlanganligi, shartnomaviy munosabatlarning ishonchliligi, nizolarni hal etish mexanizmlarining samaradorligi,

davlat organlari bilan tadbirkorlar o'rtasidagi munosabatlarning shaffofligi va korrupsion xatarlarning pastligi investor ishonchining muhim shartlari hisoblanadi. Ayniqsa, investitsiya loyihalarini amalga oshirish bilan bog'liq ruxsat berish tartib-taomillarining soddaligi, davlat xizmatlarining raqamlashtirilishi va "yagona darcha" tamoyilining amaliy samaradorligi biznes yuritish xarajatlarini kamaytiradi. Shu nuqtayi nazardan, hududiy boshqaruv organlarining investor bilan ishlash sifati ham hududning investitsion jozibadorligini belgilovchi muhim mezon sifatida qaralishi lozim.

Moliyaviy muhit ham investor qarorlarida muhim o'rin tutadi. Hududda bank xizmatlarining rivojlanganligi, kredit resurslaridan foydalanish imkoniyati, investitsiya loyihalarini moliyalashtirishning muqobil manbalari, kafillik va sug'urta mexanizmlarining mavjudligi xususi kapitalning hududga kirib kelishini rag'batlantiradi. Shu bilan birga, davlat tomonidan beriladigan soliq imtiyozlari va subsidiyalarni faqat imtiyozlar hajmi orqali emas, balki ularning investitsiya loyihalarining samaradorligi, yangi ish o'rinlari yaratish, eksport salohiyatini oshirish va mahalliy ishlab chiqarish zanjirlarini rivojlantirishga ta'siri bilan baholash maqsadga muvofiq. Infratuzilmaviy ta'minot biznes muhitining moddiy asosini tashkil etadi. Transport yo'llari, elektr energiyasi, tabiiy gaz, suv ta'minoti, kanalizatsiya, telekommunikatsiya va internet xizmatlarining barqarorligi investor uchun loyihaning boshlang'ich va joriy xarajatlarini belgilaydi.

Hududiy investitsiya siyosatida investorlar uchun qulay biznes muhitini shakllantirish investitsiya oqimlarini kengaytirishning muhim sharti bo'lib, uning samaradorligi hududning mavjud iqtisodiy salohiyatidan foydalanish darajasi bilan chambarchas bog'liq. Tadqiqot natijalariga ko'ra, investorning hududni tanlash qarorini faqat tabiiy resurslar, bozor sig'imi yoki investitsiya hajmi bilan izohlash yetarli emas. Huquqiy barqarorlik, institutsional ishonchlilik, infratuzilmaviy ta'minot, moliyaviy xizmatlarning mavjudligi, mehnat resurslari sifati, ma'muriy tartib-taomillarning soddaligi va davlat tomonidan ko'rsatiladigan xizmatlarning samaradorligi biznes muhitining yaxlitligini belgilovchi omillardir.

Fikrimizcha, hududiy investitsiya siyosatini shakllantirishda "investor uchun qulay muhit" tushunchasini faqat imtiyoz va preferensiyalar berish bilan cheklamaslik lozim. Asosiy e'tibor investitsiya loyihasining butun hayotiy sikli davomida investor duch keladigan xarajatlar, vaqtsarfi va xatarlarni kamaytirishga qaratilishi kerak. Buning uchun loyiha tashabbusini ko'rib chiqish, yer va infratuzilmaga ulanish, ruxsat beruvchi hujjatlarni olish, moliyalashtirish, qurilish, ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish va keyingi faoliyatni kengaytirish bosqichlarida yagona institutsional yondashuvni ta'minlash maqsadga muvofiq.

Hududlar o'rtasidagi iqtisodiy va infratuzilmaviy tafovutlarni hisobga olgan holda differensial investitsiya siyosatini joriy etish ham muhim ahamiyatga ega. Investitsion salohiyati yuqori hududlarda investorlar uchun ma'muriy va institutsional qulayliklarni kengaytirish, eksportga yo'naltirilgan loyihalarni qo'llab-quvvatlash hamda xususi kapitalni yangi faoliyat yo'nalishlariga jalb qilish ustuvor vazifa bo'lishi mumkin. Infratuzilmaviy yoki moliyaviy cheklovlari kuchli hududlarda esa dastlab muhandislik-kommunikatsiya tarmoqlarini rivojlantirish, investitsiya

maydonlarini tayyorlash, kafillik va subsidiyalash mexanizmlarini kuchaytirish talab etiladi.

Biznes muhitini yaxshilashda raqamlashtirish imkoniyatlaridan yanada keng foydalanish lozim. Investor uchun zarur ma'lumotlarni yagona elektron platformada jamlash, investitsiya loyihalarini ko'rib chiqish jarayonlarini raqamli shaklga o'tkazish, yer uchastkalari va infratuzilma obyektlari to'g'risidagi ma'lumotlarning ochiqligini ta'minlash vaqt va tranzaksiya xarajatlarini kamaytiradi. Bunda investor bilan davlat organlari o'rtasidagi muloqotning shaffofligi oshib, subyektiv qarorlar qabul qilinishining oldini olish imkoniyati kengayadi.

Moliyaviy rag'batlantirish choralari ham hududlarning real ehtiyojlari va investitsiya loyihalarining natijadorligi bilan bog'lash zarur. Soliq imtiyozlari, foiz xarajatlarini qoplash, subsidiyalar, kafillik va grantlar investitsiya hajmining o'sishi bilangina emas, balki yangi ish o'rinlari, eksport tushumi, mahalliyashtirish darajasi, texnologik yangilanish va qo'shilgan qiymat yaratish kabi natijalar bilan baholanishi maqsadga muvofiq. Bunday yondashuv davlat tomonidan ajratilayotgan resurslarning samaradorligini oshiradi va imtiyozlardan maqsadsiz foydalanish ehtimolini kamaytiradi.

Infratuzilmaviy ta'minotni yaxshilash hududiy biznes muhitini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib qoladi. Ayniqsa, ishlab chiqarish zonalari, logistika markazlari va investitsiya maydonlarini elektr energiyasi, suv, gaz, transport va raqamli aloqa tarmoqlari bilan oldindan ta'minlash investorning dastlabki xarajatlarini kamaytiradi. Shu bilan birga, infratuzilma loyihalarini davlat-xususiy sheriklik asosida amalga oshirish orqali davlat budjetiga tushadigan yukni optimallashtirish va xususiy sektor imkoniyatlaridan foydalanish mumkin.

Inson kapitalini rivojlantirish ham investitsion jozibadorlikning uzoq muddatli omili sifatida qaralishi kerak. Hududlarda kasbiy ta'lim va qayta tayyorlash tizimini investitsiya loyihalarining ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirish, ish beruvchilar ishtirokida o'quv dasturlarini shakllantirish hamda yuqori malakali mutaxassislarni hududlarda saqlab qolish mexanizmlarini rivojlantirish biznes subyektlarining faoliyat samaradorligini oshiradi.

Bundan tashqari, zamonaviy investitsiya siyosatida ekologik va ijtimoiy masalalarning ahamiyati ortib borayotganini hisobga olib, ESG tamoyillarini hududiy biznes muhitini baholashga integratsiya qilish maqsadga muvofiq. Energiya samaradorligi, ekologik xavflarni kamaytirish, munosib mehnat sharoitlari, ijtimoiy infratuzilma va boshqaruv shaffofligini ta'minlaydigan hududlar uzoq muddatli investorlar uchun nisbatan barqaror muhit yaratadi.

Umuman olganda, hududiy investitsiya siyosatining samaradorligi jalb qilingan investitsiyalar hajmi bilangina emas, balki investor uchun yaratilgan shart-sharoitlarning sifati va barqarorligi bilan baholanishi lozim. Qulay biznes muhiti shakllangan hududlarda investitsiya loyihalarining amalga oshirish muddati qisqaradi, xatarlar kamayadi, xususiy tashabbus kuchayadi va yangi iqtisodiy faoliyat turlari rivojlanadi. Shu bois hududiy investitsiya siyosatini takomillashtirishda investor manfaatlari, hududning iqtisodiy imkoniyatlari va uzoq muddatli ijtimoiy-iqtisodiy maqsadlarni yagona tizimda uyg'unlashtirish hududlarning investitsion jozibadorligini oshirishning muhim sharti hisoblanadi.